Journal of Rangeland

Print ISSN: 2008-0891
Online ISSN: 2676-5039

Components of Good Governance in Rangeland Management: Insights from Natural Resources Experts in Iran

Mohammadreza Rahmani Rad Kharfekoli[1], Ghodratollah Heydari[*2], Jamshid Ghorbani[3], Fatemeh Razzaghi Bourkhani[4]

[1]. Ph.D .Student in Rangeland Science, Department of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran
[2]. Corresponding author; Associate Prof., Department of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran. E-mail: Q_Heydari@yahoo.com
[3]. Associate Prof., Department of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran.
[3]. Assistant Prof., Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Crop Sciences, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran.

Article Info

Article type:
Research Full Paper

2023; Vol 17, Issue 3

Article history:
Received: 25.06.2023
Revised: 12.09.2023
Accepted: 22.09.2023

Keywords:
Effectiveness,
Participation,
Transparency,
Law-oriented and justice,
Smart PLS.

Abstract

Background and objectives: This study explores the components of good governance in the management of rangelands in Iran, as perceived by natural resources experts. The quality of governance significantly influences the success of executive programs related to the protection and management of natural resources, especially rangelands. Assessing the indicators of good governance in rangeland management is crucial for achieving goals such as increased livestock production and enhancing economic efficiency. The study aims to identify the main components of good governance and assess their impact on rangeland management projects.

Methodology: Utilizing a descriptive (non-experimental) and correlational approach, this research employed structural equation modeling to analyze the relationships between variables. A questionnaire, validated through expert opinion, assessed the perspectives of 70 experts across 19 provinces in Iran. Six independent variables (participation, accountability, responsibility, law-oriented and justice, transparency, efficiency and effectiveness) were investigated concerning their impact on rangeland restoration and management projects.

Results: The findings reveal that respondents considered responsibility, participation, law-oriented and justice, transparency, and efficiency and effectiveness as significant factors affecting the success of rangeland restoration and management projects. The results indicate that the responsiveness factor was perceived as the most crucial, followed by participation, responsibility, law-oriented and justice, transparency, and efficiency and effectiveness. The coefficient of explanation (R^2) demonstrated that these components collectively explained a substantial percentage of the variance in rangeland restoration and management projects.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

Conclusion: The study concludes that transparency, responsibility, efficiency, and effectiveness play pivotal roles in the success of rangeland restoration and management projects. A commitment to transparency in implementation, efficiency in performance, accountability for actions, and user participation in decision-making processes are essential for effective governance. The results provide valuable insights for policymakers and practitioners involved in rangeland management in Iran.

Cite this article: Rahmani Rad Kharfekoli, M., Gh. Heydari, J. Ghorbani, F. Razzaghi Bourkhani, 2023. Components of Good Governance in Rangeland Management: Insights from Natural Resources Experts in Iran. Journal of Rangeland, 17(3): 447-465.

© The Author(s).
DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1
Publisher: Iranian Society for Range Management

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

مـــرتـــع

شاپا چاپی: ۰۸۹۱-۲۰۰۸

شاپا الکترونیکی: ۵۰۳۹-۲۶۷۶

تبیین مولفه‌های حکمرانی خوب بر مدیریت مراتع ایران (از دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی)

محمدرضا رحمانی‌راد خرفکلی[۱]، قدرت‌الله حیدری*[۲]، جمشید قربانی[۳]، فاطمه رزاقی بورخانی[۴]

[۱]. دانشجوی دکتری علوم مرتع، گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

[۲]. نویسنده مسئول، دانشیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران. رایانامه: Q_Heydari@yahoo.com

[۳]. دانشیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

[۴]. استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده علوم زراعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله کامل – پژوهشی

۱۴۰۲؛ جلد ۱۷، شماره ۳

تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۴/۰۴
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۳۱

واژه‌های کلیدی:
اثربخشی،
مشارکت،
شفافیت،
قانون‌محوری و عدالت،
Smart PLS

چکیده

سابقه و هدف: بررسی برنامه‌های اجرایی کشور در بخش حفاظت و مدیریت منابع طبیعی به‌ویژه مراتع و میزان موفقیت آنان در دستیابی به اهدافی نظیر افزایش تولیدات دامی، صنعتی و دارویی نمایانگر کیفیت حکمرانی خوب بوده و ارتقاء شاخص‌های آن در مدیریت مراتع در حصول کامل اهداف صدرالاشاره میسر می‌گردد. طرح‌های مرتعداری مهم‌ترین برنامه در مرتعداری به شمار می‌رود که ارزیابی آن‌ها از جهت حکمرانی می‌تواند با شناخت چالش‌های اصلی در احیاء و مدیریت مراتع در افزایش بازدهی اقتصادی و بهبود منافع بهره‌برداران تاثیرگذاری مثبت داشته باشد. هدف اصلی این تحقیق تبیین مهم‌ترین مولفه‌های حکمرانی خوب بر مدیریت مراتع ایران است.

مواد و روش‌ها: این تحقیق از نوع توصیفی (غیرآزمایشی) و از نوع همبستگی با هدف نمایش رابطه میان متغیرها از طریق روش مدل‌یابی معادلات ساختاری است. در این تحقیق صورت هدفمند و ۷۰ کارشناس در دسترس خبره در زمینه طرح‌های مرتعداری در سراسر کشور (۱۹ استان) مورد پرسش قرار گرفتند. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای بوده که روایی (صوری و محتوایی) آن بر اساس نظر جمعی از کارشناسان و متخصصان طرح‌های مرتعداری تأیید گردید و روایی تشخیصی با استفاده از شاخص میانگین واریانس استخراج شده و پایایی پرسشنامه با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ و نیز پایایی ترکیبی تأیید گردید. برای تبیین مدل از مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار Smart PLS نسخه 3.0 استفاده گردیده است. در این پژوهش شش متغیر مستقل شامل مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانون‌محوری و عدالت، شفافیت و کارآیی و اثربخشی و یک متغیر وابسته تحت عنوان پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع بررسی شد و از ۶۵ متغیر مورد مطالعه اولیه با توجه به حدنصاب‌های مورد انتظار، تعداد ۴۱ متغیر وارد بخش تحلیل عاملی گردیدند. برای اولویت‌بندی عوامل مؤثر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، از آمارهٔ ضریب تغییرات (CV) استفاده شد. در

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

بررسی روایی سازه‌ها از شاخص میانگین واریانس استخراج شده (AVE) یا روایی همگرا برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری و پایایی ترکیبی (CR) هر متغیر نهفته نیز در مدل‌ها بررسی شد.

نتایج: براساس یافته‌های این تحقیق، پاسخگویان به طور کلی عامل پاسخگویی (با ضریب تغییرات ۰/۳۳) را مهم‌ترین عامل موثر بر موفقیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع دانسته‌اند. پس از این گروه، به‌ترتیب عوامل مشارکت (با ضریب تغییرات ۰/۳۴)، مسئولیت‌پذیری (با ضریب تغییرات ۰/۳۵)، قانون‌محوری و عدالت (ضریب تغییرات ۰/۳۷)، شفافیت (با ضریب تغییرات ۰/۳۹) و کارآیی و اثربخشی (با ضریب تغییرات ۰/۴) قرار داشته‌اند. نتایج در مورد ضریب تبیین (R^2) نشان داد که به‌ترتیب ۴۵/۵ درصد واریانس متغیر وابسته پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع توسط مولفه مشارکت، ۷۴ درصد توسط مولفه پاسخگویی، ۷۸/۴ درصد توسط مولفه قانون‌محوری و عدالت، ۸۴/۱ درصد توسط مولفه مسئولیت‌پذیری، ۸۶/۸ درصد توسط مولفه شفافیت و ۷۹/۵ درصد نیز توسط مولفه کارآیی و اثربخشی تبیین شده است.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان داد در رتبه‌بندی سازه‌های مربوط به بعد مولفه‌ای حکمرانی خوب در مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم، "عوامل شفافیت"، "عوامل مسئولیت‌پذیری"، "عوامل کارآیی و اثربخشی"، "عوامل قانون‌محوری و عدالت" بیشترین نقش را به واسطه بار عاملی در ساختار عاملی مرتبه دوم دارند. یعنی معتبرترین عامل‌های نوع دوم بر عامل اول" عامل شفافیت" با بار عاملی ۰/۹۳ است. وقتی حکمرانی در مجموعه فرآیندهای چندگانه (مجریه، قانون‌گذار و قضایی) تعهد برنامه‌ای برای بهره‌برداران مرتعی ایجاد می‌کند برای تحقق آن تعهد می‌بایست شفافیت در اجرا، بهره‌وری در عملکرد، مسئولیت‌پذیری در آنچه که انجام داده است و مشارکت بهره‌برداران را در فرآیندی چندسویه در متن تعهد پیش‌بینی و ملحوظ نماید.

استناد: رحمانی‌راد خرفکلی، م.، ق. حیدری، ج. قربانی، ف. رزاقی بورخانی، ۱۴۰۲. تبیین مولفه‌های حکمرانی خوب بر مدیریت مراتع ایران (از دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی). مرتع، ۱۷(۳): ۴۴۷-۴۶۵.

DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1

© نویسندگان

ناشر: انجمن علمی مرتعداری ایران

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

مقدمه

از مهم‌ترین دلایل تخریب مراتع در ایران که ۵۲ درصد از وسعت کشور ایران را تشکیل می‌دهد، می‌توان به ورود زود هنگام و خروج دیرهنگام دام و چرای بیش از حد، حضور دام مازاد در مراتع، خشکسالی، فرسایش خاک و سیلاب اشاره نمود (۴). حفظ و احیای مراتع، اجرای طرح‌های مرتعداری و ممیزی مراتع در اولویت برنامه‌های سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری ایران قرار دارد (۴). روند تخریب مراتع به‌گونه‌ای است که در صورت فقدان یک سیاست‌گذاری کاهش و قطع تخریب، روز به روز شاهد زوال زود هنگام منابع خواهیم بود. البته باید گفت که روند کنونی تخریب در یک بستر تحول و توسعه تاریخی، اقتصادی و اجتماعی رخ داده است (۱). بنابراین، با توجه به نقش مراتع و بهره‌برداران این منابع در شرایط اجتماعی و اقتصادی کشور، برنامه‌ریزی برای استفاده پایدار از مراتع الزامی است، یعنی با توجه به تغییرات جمعیت، انرژی و اقلیم در سطح کره زمین، تدوین راهبردهای جدید بهره‌برداری از مراتع باید با مدنظر قرار دادن بهره‌برداران انجام پذیرد (۱۶). اکوسیستم مراتع نشان‌دهنده روابط حساس منابع طبیعی است که در آن مسائل مربوط به پایداری مرتبط با حکمرانی، استفاده و مدیریت آن‌ها حائز اهمیت است (۳۴). حکمرانی خوب با فراهم کردن فضا برای چارچوب‌ها و فرآیندهای مشارکتی، در اداره کشورها به کمک دولت و بخش خصوصی آمده و باعث تقویت جامعه مدنی می‌گردد. از طرفی کمیسیون اقتصادی ارائه دهنده شاخص‌های استفاده صحیح از منابع طبیعی در زمینه حکمرانی خوب است (۳۵). طرح‌های مرتعداری اولا بعنوان یک دستورالعمل حفاظتی و احیائی – اصلاحی و ثانیا یکی از سیاست‌ها و برنامه‌های اصلی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری، مهم‌ترین ابزار تهیه و اجرای طرح‌های اصلی مدیریت و بهره‌برداری از مراتع در ایران است که در آن به ویژگی‌های اکولوژیکی، مسائل اقتصادی و اجتماعی بهره‌برداران اهمیت داده می‌شود. طرح‌های مرتعداری با هدف تقویت شاخص‌های بوم‌شناختی و بهبود شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی بهره‌برداران تدوین و اجرا می‌گردند (۷). این طرح‌ها، بخش قابل توجهی از بودجه بخش منابع طبیعی را در سطح کلان کشوری به خود اختصاص می‌دهند و ارزیابی صحیح آن‌ها با رویکردی جامع نظیر حکمرایی خوب و شایسته که با توجه به شرایط پیچیده مرتعداری در کشور، جایگاه بسیار تعیین‌کننده در تحقیقات منابع طبیعی و به خصوص مرتعداری دارد، باعث صرفه جویی در هزینه‌ها و افزایش بازدهی طرح‌های مرتعداری خواهد شد. گزارشات موجود در خصوص اقدامات اصلاحی، احیائی و توسعه‌ای مراتع، نشان می‌دهد که عملکرد اقدامات مذکور، آن چنان که در هنگام تهیه طرح‌های مرتعداری مدنظر بوده، موفقیت‌آمیز نیست (۲۴). با این حال، فقدان حکمرانی موثر و تمرکز بر ماندگاری مالی مراتع، پایداری و دسترسی عادلانه، آینده بلندمدت این منابع مهم طبیعی و فرهنگی را تهدید می‌کند (۳۳). در طیف حکمرانی خوب در مراتع، بهره‌برداران مرتعی، نهادهای محلی و نهادهای حاکمیتی منابع طبیعی از بازیگران بوده و به عنوان محدودیت‌های طراحی شده توسط انسان، نهادها، اعم از رسمی و غیررسمی، رفتار و اقدامات کاربران منابع را در محیط‌های مختلف شکل می‌دهند (۳۴). بررسی و شناخت و همراه کردن بهره‌برداران مراتع با اهداف و حکمرانی خوب به عنوان یک هدف ارزشی، اهمیت فوق العاده ای دارد؛ چرا که این موضوع از ابعاد مهم و اصلی اجرای برنامه‌های مصوب نظیر طرح‌های مرتعداری مصوب محسوب می‌شود و در زمینهٔ منابع طبیعی وجود حکمرانی خوب بهترین راهکار است (۵). سازه‌های سیاستگذاری و اقدامات نوآورانه و بودجه و تامین مالی بیشترین و قوی‌ترین تأثیر را بر حکمرانی منابع آب زیرزمینی منطقه مورد مطالعه را دارا هستند. بنابراین، وجود اطلاعات شفاف، دقیق و به موقع در سیاست‌گذاری صحیح منابع آب زیرزمینی باعث تصویب قوانین و اقدامات نوآورانه مناسب و سازگار با شرایط منطقه، جلب مشارکت ذینفعان و به طور کلی، ایجاد یک چرخه حکمرانی مناسب و موثر خواهد شد (۳). وضعیت حکمروایی حوضه آبخیز بساروج استان خراسان رضوی، تنها ۲۳/۵ درصد با حکمروایی خوب شباهت داشته و سطح پایین مشارکت گرورداران در مدیریت منابع طبیعی عامل کلیدی حکمروایی ضعیف در منطقه بوده و بهبود وضعیت

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

اکوسیستم‌های طبیعی در گرو تلاش‌های همه‌جانبه برونزا و درونزا و ایجاد بسترهای ایدئولوژیک، فرهنگی و زیرساختی در منطقه است (۲۶). سیستم حاکمیتی برای مدیریت مرتع در ایسلند از نظر ساختاری محدود است و از یکپارچگی عمودی و افقی ضعیف رنج می‌برد، علاوه بر این، به وضوح نیاز به بهبود حکمرانی برای مدیریت مرتع و نیاز به افزایش سطوح کاربرد دانش در سیستم مرتعداری را نشان می‌دهد (۲۷).

با توجه به اهمیت مدیریت منابع طبیعی، به ویژه با افزایش مسائل ناشی از تغییرات آب و هوایی، تحقیقات بیشتری برای شناسایی زمینه‌ها، رویکردها و اجزای برنامه‌ای که تأثیرات قوی و فراگیر به همراه دارند، در حکمرانی خوب مراتع مورد نیاز است (۱۹). در حالی که کاربرد اهداف حاکمیتی در مدیریت مراتع در طول زمان متفاوت بوده است، به دلیل محرک‌های داخلی و خارجی تغییر، از زمان آپارتاید (Apartheid) مراتع روستایی به طور مداوم تخریب شده است. این امر عدم ارتباط بین شرایط مدیریت و منابع را آشکار می‌کند و نشان می‌دهد که بازگشت به حکمرانی مؤثر به تنهایی لزوماً منجر به بهبود وضعیت مرتع نمی‌شود، اما گام‌های رادیکال‌تر مانند قرق طولانی مدت، کاشت مجدد و انتخاب نمایندگان مناسب برای دامداران در کاهش تخلفات ضروری است (۸). این یافته‌ها می‌تواند به محققان شاغل در بخش مدیریت منابع طبیعی کمک کند تا مدل‌های مؤثر مدیریت مرتع را طراحی کنند (۸). بنابراین هدف اصلی تحقیق، بررسی و تبیین مولفه‌های حکمرانی خوب در مدیریت مراتع ایران از دیدگاه کارشناسان و خبرگان ستادی (مراکز استان‌ها و سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری) بود.

مواد و روش‌ها

روش بررسی

این تحقیق از نوع توصیفی (غیرآزمایشی) و از نوع همبستگی با هدف نمایش رابطه میان متغیرها است. از طریق روش مدل‌یابی معادلات ساختاری با روش تحلیل عاملی مرتبه دوم جهت تطابق‌پذیری نشانگرها با سازه‌های مورد مطالعه استفاده شده است. جامعه آماری شامل ۱۰۰ کارشناس صاحب‌نظر و آشنا (تعداد ۱۵ کارشناس از لیست تهیه شده، به دلایل مختلف از دسترس خارج شدند) با پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع (طرح‌های مرتعداری) که در جریان اجرای طرح در سراسر کشور قرار داشتند یا شاهد نحوه اجرا و مدیریت آن بوده اند است. با هماهنگی و همکاری سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور و اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گیلان، لیست تعدادی از کارشناسان ستادی و افراد خبره و مطلع از پروژه‌ها در سطح کشور به عنوان حجم نمونه شناسایی و تهیه شد و حدود ۷۰ نفر به صورت هدفمند (شامل ناظرین حقیقی یا حقوقی اجرای طرح‌های مرتعداری، شرکت‌های خدمات فنی مهندسی و پیمانکاران، کارشناسان کمیته‌های فنی تهیه، اجرا و بازنگری طرح‌های مرتعداری در ادارات منابع طبیعی و آبخیزداری و ناظرین سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی کشور) از ۱۹ استان مختلف کشور مورد پرسش قرار گرفتند. پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع از منظر شش عامل تاثیرگذار یعنی شفافیت، کارآیی و اثربخشی، مسئولیت پذیری، قانون محوری و عدالت، مشارکت و پاسخگویی مورد بررسی قرار گرفت، به طوری که متغیر نهفته حکمرانی خوب مرتع با شش بعد مشارکت (۵ نشانگر)، قانون محوری (۶ نشانگر)، شفافیت (۷ نشانگر)، کارایی و اثربخشی (۸ نشانگر)، مسئولیت‌پذیری (۸ نشانگر) و پاسخگویی (۷ نشانگر) به صورت طیف لیکرت از ۱ تا ۵ (۱- خیلی کم، ۲- کم، ۳- متوسط، ۴- زیاد، ۵- خیلی‌زیاد) تشکیل شده است. گویه‌ها (به‌عنوان مثال میزان تاثیر پروژه‌های اصلاحی و احیائی بر افزایش اعتماد و مشارکت بهره‌برداران چقدر است؟، میزان پاسخگویی مدیران و کارشناسان نسبت به نتایج پروژه‌ها تاچه اندازه است؟، میزان مسئولیت‌پذیری عوامل اجرایی در جلب مشارکت بهره‌برداران تا چه میزان است؟، میزان جامع و شفاف بودن قوانین اجرا شده در رابطه با تامین حقوق بهره‌برداران را تا چه حد ارزیابی می‌کنید؟، میزان شفاف و وضوح اعتبارات و هزینه‌های اجرای پروژه‌ها چه میزان است؟ و میزان بهبود وضعیت اقتصادی نسبت به ۴ یا ۵ سال قبل از اجرای پروژه‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنید؟) به صورت محقق محور با اقتباس از مطالعات و تحقیقات مختلف استخراج گردید و

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

مورد سنجش قرار گرفت. در مجموع شاخص‌های حکمرانی خوب مرتع با ۲۴ نشانگر و ۶ بعد وارد تحلیل عاملی تأییدی شد. در این مرحله علاوه بر اندازه گیری نشانگرها با سازه‌ها (شش بعد) روایی سازه‌ها با متغیر پنهان مورد بررسی قرار گرفت.

به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز از پرسشنامه محقق ساخته با طیف لیکرت استفاده شد. از روش حداقل مربعات جزئی، از نرم‌افزار SmartPLS نسخه 3.0 برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. اعتبار پرسشنامه توسط آلفای کرونباخ برای هر یک از مقیاس‌های اصلی پرسشنامه بالاتر از ۰/۷ محاسبه و تایید شد. در بررسی روایی سازه‌ها از شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) (Average Variance Extracted) یا روایی همگرا برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری در روش PLS استفاده شد و علاوه بر اندازه‌گیری اعتماد و پایایی تک تک شاخص‌ها، به پایایی ترکیبی (CR) (Composite Reliability) هر متغیر نهفته نیز در مدل‌ها بررسی شد (۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۱۵). در بخش آماری توصیفی با نرم‌افزار SPSS توزیع پاسخگویان به تفکیک ویژگی‌های مختلف بر حسب درصد فراوانی، درصد تجمعی، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات (CV) مورد مقایسه قرار گرفت. در مدل اندازه‌گیری خروجی نرم‌افزار مورد استفاده، ضرایب مسیر یا ضرایب بارهای عاملی و ضریب معنی‌داری (T-value) در سطح خطای ۰/۰۵، ۰/۰۱ محاسبه شد. ضرایب بارهای عاملی هر یک از پرسش‌ها باید برابر یا بزرگتر از ۰/۴ و قدر مطلق ضرایب معنی داری نیز باید بزرگتر از ۱/۹۶ و ۲/۵۷ باشند. برای برازش مدل از شاخص‌های بار عاملی، پایایی ترکیبی (CR)، آلفای کرونباخ (CA)، میانگین واریانس استخراجی (AVE)، شاخص نیکویی برازش (GOF) طبق رابطه (۱) استفاده شد، چنانچه این مقدار بزرگتر از ۰/۳۶ باشد، برازش مدل کلی تایید خواهد شد.

رابطه (۱):

$$GOF = \sqrt{\overline{R^2} * \overline{Communality}}$$

در این پژوهش شش متغیر مستقل شامل مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانون‌محوری و عدالت، شفافیت و کارآیی و اثربخشی و یک متغیر وابسته تحت عنوان پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع بررسی شد. برای اولویت‌بندی عوامل مؤثر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، از آمارۀ ضریب تغییرات (CV) استفاده شد. با توجه به اینکه این آماره علاوه بر میانگین، انحراف معیار هر متغیر را نیز در نظر می‌گیرد، نسبت به میانگین نشانگر بهتری برای اولویت‌بندی متغیرها است (۱۸). لازم به ذکر است از ۶۵ متغیر مورد مطالعه اولیه با توجه به حدنصاب‌های مورد انتظار، تعداد ۴۱ متغیر وارد بخش تحلیل عاملی گردیدند.

نتایج

یافته‌های تحقیق در این پژوهش حاصل تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از پرسشنامه‌ها است که در بخش آمار توصیفی و استنباطی ارائه شده و در پیوست آورده شده است. در بخش آمار توصیفی ابتدا پایایی و روایی پرسشنامه‌ها بررسی شده و سپس به مولفه‌های حکمرانی خوب اشاره شده است و نتایج به صورت درصد فراوانی ساده و درصد فراوانی تجمعی و میانگین و ضریب تغییرات ارائه شده است. سپس با استفاده از روش تحلیل عاملی تاییدی، مدل مفهومی پژوهش و اهمیت گویه‌ها ارائه گردید. نتایج حاصل از ارزیابی بخش ساختاری مدل و خروجی نرم‌افزار PLS در جدول (۱) نشان داد مقادیر بارهای عاملی، آمارۀ t، پایایی ترکیبی (CR) و میانگین واریانس استخراج شده (AVE) جهت بررسی تفکیک مولفه‌ها و روایی واگرا و هم‌گرایی بالاتر از حد استاندارد بوده که حاکی از کیفیت بالای مدل اندازه‌گیری بود.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

جدول ۱: شاخص‌های ارزیابی برازش بخش ساختاری مدل

مولفه	بتا (ضریب مسیر)	مقدار t	R^2	AVE	آلفای کرونباخ
مشارکت	۰/۶۷۴	۱۰/۴۰۵	۰/۴۵۵	۰/۵۳۶	۰/۷۸۲
پاسخگویی	۰/۸۶۰	۲۶/۹۸۳	۰/۷۴۰	۰/۵۰۸	۰/۸۳۷
مسئولیت‌پذیری	۰/۹۱۷	۵۱/۲۸۳	۰/۸۴۱	۰/۵۱۷	۰/۸۶۵
قانون محوری و عدالت	۰/۸۸۶	۳۶/۸۶۱	۰/۷۸۴	۰/۶	۰/۸۶۶
شفافیت	۰/۹۳۲	۶۷/۲۱۱	۰/۸۶۸	۰/۵۲۲	۰/۸۴۵
کارآیی و اثربخشی	۰/۸۹۲	۳۶/۴۴۳	۰/۷۹۵	۰/۵۵۳	۰/۸۸۰

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

ویژگی‌های فردی پاسخگویان (کارشناسان)

در این مطالعه از نظر کارشناسان استفاده شده است. انتخاب کارشناسان صاحب نظر و با تجربه براساس مشورت‌های متعدد از مدیران، مسئولین ستادی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری و کارشناسان خبره استانی انجام گرفت و سعی گردید کارشناسانی انتخاب شوند که در برنامه‌ریزی، ممیزی، تهیه، تدوین، اجرا و نظارت طرح‌های مرتعداری همکاری داشته‌اند.

براساس نتایج حاصل از اطلاعات فردی کارشناسان در پرسشنامه‌های تکمیلی، محل اشتغال اغلب کارشناسان، ادارات کل و شهرستانی منابع طبیعی و آبخیزداری بوده؛ در بین انواع همکاری در طرح‌های مرتعداری، ۳۲/۸ درصد از کارشناسان (۲۳ نفر) در طراحی و ۲۱/۴ درصد (۱۵ نفر) در نظارت و اجرا همکاری و مشارکت داشته‌اند. از مجموع ۷۰ نفر از کارشناسان مورد مطالعه، ۱۴ نفر از کارشناسان از استان گیلان، ۸ نفر از استان اردبیل، ۷ نفر از استان اصفهان و بقیه از استان‌های مختلف کشور (آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، همدان، خراسان‌شمالی، تهران، البرز، سمنان، مازندران، گلستان، لرستان، کرمانشاه، چهارمحال و بختیاری، کهگلیویه و بویراحمد، قزوین و زنجان) بودند.

جدول ۲: مشخصات فردی پاسخگویان

تعدادکل کارشناسان (نفر)	میانگین سنی	متوسط سابقه اجرایی (سال)	رشته تحصیلی			مدرک تحصیلی			سابقه فعالیت طرح مرتعداری (فقره)		
			مرتعداری	آبخیزداری	سایر رشته های منابع طبیعی	دکتری	کارشناسی ارشد	کارشناسی	۱-۲۰	۲۱-۵۰	بیش از ۵۰
۷۰	۳۸	۱۱/۶	۵۱٪	۲۰٪	۲۹٪	۴۸٪/۵	۴۴٪	۷٪/۵	۶۴٪/۲	۱۵٪/۷	۲۰٪/۱

اولویت‌بندی عوامل موثر بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع

برای اولویت‌بندی عوامل مؤثر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، از آمارهٔ ضریب تغییرات (CV) استفاده شد. جدول (۳) مقادیر ضریب تغییرات محاسبه شده برای هریک از عوامل مؤثر بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع را از نظر کارشناسان متخصص را نشان داده است. براساس یافته‌های این تحقیق، پاسخگویان به‌طورکلی، عامل پاسخگویی (با ضریب تغییرات ۰/۳۳) را مهم‌ترین عامل موثر بر موفقیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع دانسته‌اند. پس از این گروه، به‌ترتیب عوامل مشارکت (با ضریب تغییرات ۰/۳۴)، مسئولیت‌پذیری (با ضریب تغییرات ۰/۳۵)، قانون‌محوری و عدالت (ضریب تغییرات ۰/۳۷)، شفافیت (با ضریب تغییرات ۰/۳۹) و کارآیی و اثربخشی (با ضریب تغییرات ۰/۴) قرار داشته اند. در میان عوامل پاسخگویی، مهم‌ترین عامل، سهولت ملاقات بهره‌برداران با ناظران و عوامل اجرایی بوده است. در بین عوامل مشارکتی موثر بر موفقیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، به‌ترتیب میزان پذیرش انتخاب نوع بذر و روش کاشت توسط بهره‌برداران و پیگیری مشکلات بهره‌برداران و به تبع مشارکت آن‌ها مهم‌ترین عوامل قلمداد گردیدند. در میان عوامل مسئولیت‌پذیری نیز مهم‌ترین عوامل در موفقیت پروژه‌های

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

احیائی و مدیریتی مراتع، میزان پذیرش نتایج پروژه‌ها توسط ناظرین و عوامل اجرایی بوده است. تقویت اجماع محوری در کاهش رقابت در بهره‌برداری از مراتع توسط قوانین اجرا شده مهم‌ترین عامل در بین عوامل قانون محوری و عدالت بوده است. هم‌سویی اقدامات و شیوه‌های اجرایی پروژه‌ها با دیدگاه بهره‌برداران و شفافیت در عملکرد اجرایی پروژه‌ها، مهم‌ترین عوامل در بین عوامل شفافیت بوده است. در نهایت، علاقه بهره‌برداران به تداوم اجرای پروژه‌ها نیز مهم‌ترین عامل از بین عوامل کارآیی و اثربخشی موثر بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع بودند. اولویت سایر گویه‌ها مطابق با جدول (۳) است.

تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم شاخص‌های حکمرانی خوب در مدیریت مراتع

پس از طراحی فرضیه‌ها، مدل مفهومی پژوهش ارائه گردید که نوع آن سازنده است. سپس به بررسی ارتباطات بین شش متغیر (مشارکت (۵ گویه)، پاسخگویی (۷ گویه)، مسئولیت‌پذیری (۸ گویه)، قانون محوری و عدالت (۶ گویه)، شفافیت (۷ گویه) و کارآیی و اثربخشی (۸ گویه)) و ۴۱ متغیر آشکار پرداخته شد تا به وجود یا عدم وجود ارتباط بین آنها پی برد.

همانطور که از شکل (۱) مشخص است مقادیر t هریک از مسیرها و گویه‌های آشکار نشان داده شده است. مقادیر t تجربی مسیر تاثیر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع بر تمامی مولفه‌های آن بزرگتر از مقدار بحرانی ۲/۵۷ بوده و معنادار است. با تایید برازندگی مدل نسبت به تفسیر نتایج اقدام گردید. شکل (۱) ارائه دهندهٔ مقادیر آمارهٔ t مربوط به گویه‌های مدل موفقیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع است.

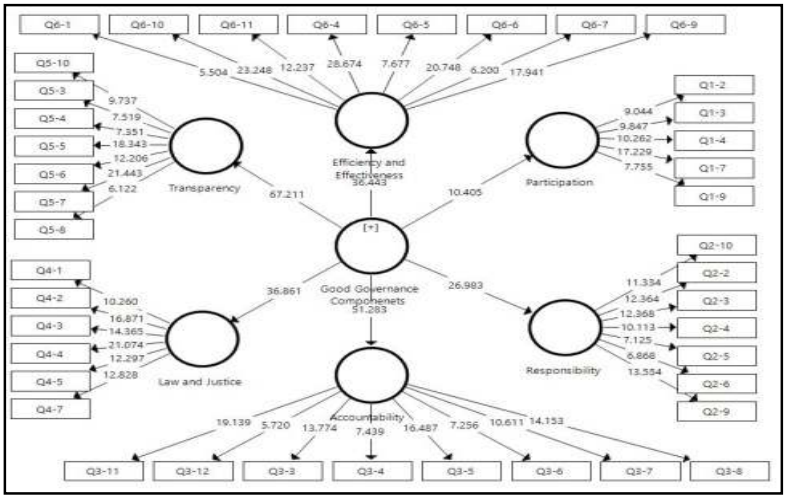

شکل ۱: مقادیر T-Value مسیرها و گویه ها

(T-Value: ملاک اصلی تایید یا رد فرضیات است و جهت بررسی معنادار بودن رابطه بین متغیرها از این متغیر استفاده می‌گردد.

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

جدول ۳: ضریب تغییرات و رتبه‌بندی مؤلفه‌های حکمرانی خوب موثر بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع

شاخص	گویه / متغیر	کد گویه	ضریب تغییرات	رتبه گویه
	رعایت تقویم چرایی توسط بهره‌برداران	Q1-2	۰/۴۰	۵
	انطباق روش های کاشت و اجرای سیستم‌های چرایی با نظرات کارشناسان	Q1-3	۰/۳۵	۴
مشارکت	میزان پذیرش انتخاب نوع بذر و روش کاشت کارشناسان توسط بهره‌برداران	Q1-4	۰/۲۸	۱
	همکاری در کنترل شدت چرا بعد از اجرای پروژه‌ها	Q1-7	۰/۳۴	۳
	تاثیر پروژه‌های اصلاحی و احیائی بر افزایش اعتماد و مشارکت بهره‌برداران	Q1-9	۰/۳۳	۲
کل			**۰/۳۴**	
	پاسخگویی مدیران و کارشناسان نسبت به نتایج پروژه‌ها	Q2-2	۰/۳۶	۶
	تطابق اجرای پروژه‌ها با دستورالعمل‌های سازمان	Q2-3	۰/۳۰	۳
	سهولت ملاقات بهره‌برداران با ناظران و عوامل اجرایی	Q2-4	۰/۲۸	۱
پاسخگویی	جوابگو بودن مدیران اجرایی در خصوص نیازهای اقتصادی و اجتماعی دامداران	Q2-5	۰/۴۶	۷
	میزان تسلط ناظرین بر روند اجرای پروژه‌ها	Q2-6	۰/۳۰	۲
	مدیریت زمان و هزینه ها توسط کارشناسان	Q2-9	۰/۳۱	۴
	میزان تاثیر ارائه اطلاعات توسط کارشناسان بر حل و فصل چالش‌های مرتعداری	Q2-10	۰/۳۱	۵
کل			**۰/۳۳**	
	میزان موفقیت در هدفگذاری صحیح و منظم سازمان در جهت کاهش هزینه‌ها	Q3-3	۰/۳۸	۵
	میزان پذیرش نتایج پروژه‌ها توسط عوامل اجرایی	Q3-4	۰/۳۰	۲
	میزان مسئولیت‌پذیری عوامل اجرایی در جلب مشارکت بهره‌برداران	Q3-5	۰/۳۴	۳
مسئولیت‌پذیری	میزان پذیرش نتایج پروژه‌ها توسط ناظرین	Q3-6	۰/۲۴	۱
	میزان نظارت مستمر توسط ناظرین بعد از اجرای پروژه‌ها	Q3-7	۰/۴۶	۸
	میزان دقت در برنامه‌ریزی چرایی توسط مدیران و نیروهای اجرایی	Q3-8	۰/۴۰	۶
	میزان مسئولیت‌پذیری کارشناسان در رفع مشکلات بهره‌برداران	Q3-11	۰/۴۳	۷
	میزان تاثیر جدیت کارشناسان در ایجاد روحیه مسئولیت‌پذیری در بین بهره‌برداران	Q3-12	۰/۳۵	۴
کل			**۰/۳۵**	
	پایبندی کارشناسان به اجرای دقیق قوانین مرتعی	Q4-1	۰/۳۲	۲
	توجه به معیشت خانوار دامداران در هدفگذاری‌ها	Q4-2	۰/۴۵	۶
قانون محوری و	توجه به منزلت و ساختار اجتماعی بهره‌برداران	Q4-3	۰/۳۸	۴
عدالت	توجه به امنیت شغلی دامداران	Q4-4	۰/۴۲	۵
	اعتبار بخشی پروژه‌ها به هویت قانونی بهره‌برداران	Q4-5	۰/۲۹	۱
	جامع و شفاف بودن قوانین اجرا شده در رابطه با تامین حقوق بهره‌برداران	Q4-7	۰/۳۷	۳
کل			**۰/۳۷**	
	تاثیر اجرای پروژه‌ها در توانمندسازی بهره‌برداران	Q5-3	۰/۳۹	۳
	تاثیر اجرای پروژه‌ها بر اقناع بهره‌برداران	Q5-4	۰/۴۰	۵
	شفافیت در عملکرد اجرایی پروژه‌ها	Q5-5	۰/۳۸	۲
شفافیت	شفافیت و وضوح انتخاب کارشناسان اجرایی پروژه‌ها	Q5-6	۰/۴۸	۷
	قابلیت کارشناسان اجرایی در توازن بین مدیریت بالادستی و نیازهای بهره‌برداران	Q5-7	۰/۴۰	۴
	شفاف و وضوح اعتبارات و هزینه‌های اجرای پروژه‌ها	Q5-8	۰/۴۱	۶
	هم سویی اقدامات و شیوه های اجرایی با دیدگاه بهره‌برداران	Q5-10	۰/۳۰	۱
کل			**۰/۳۹**	
	استفاده از نیروی انسانی ماهر جهت اجرای پروژه‌ها	Q6-1	۰/۴۰	۴
	تداوم اثرات مثبت اجرای پروژه‌ها	Q6-4	۰/۴۰	۳
	علاقه بهره‌برداران به تداوم اجرای پروژه‌ها	Q6-5	۰/۳۴	۱
کارآیی و اثربخشی	بهبود وضعیت اقتصادی نسبت به ۴ یا ۵ سال قبل از اجرای پروژه‌ها	Q6-6	۰/۴۶	۸
	تناسب و هماهنگی اعتبارات با نتایج اجرای پروژه‌ها	Q6-7	۰/۴۳	۷
	نقش سازمان منابع طبیعی در تنوع درآمدی مهارت افزایی بهره‌برداران با اجرای پروژه‌ها	Q6-9	۰/۴۳	۶
	عملکرد سازمان منابع طبیعی در بستر سازی تعاملی و استفاده چندمنظوره از مراتع	Q6-10	۰/۴۲	۵
	مورد قبول بودن عملکرد ناظرین توسط بهره‌برداران	Q6-11	۰/۳۶	۲
کل			**۰/۴**	

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

براساس یافته‌های به‌دست آمده از نتایج تحلیل عاملی مرتبه دوم که در شکل (۲) نشان داده شده است، می‌توان پارامترهای برآورد شده در مدل اشباع را به لحاظ آماری قابل اتکا دانست و از آن جهت تطابق‌پذیری نشانگرها با سازه‌های مورد مطالعه استفاده نمود. نشانگرهای مورد مطالعه در کنار یکدیگر، سازه‌های مربوطه در کنار هم مولفه‌های حکمرانی خوب را با توجه به ساختار مورد نظر محقق به درستی تأیید نمودند. در رتبه‌بندی سازه‌های مربوط به بعد مولفه‌ای حکمرانی خوب در مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم، "عوامل شفافیت"، "عوامل مسئولیت‌پذیری"، "عوامل کارآیی و اثربخشی"، "عوامل قانون محوری و عدالت" بیشترین نقش را به واسطه بار عاملی در ساختار عاملی مرتبه دوم دارند. یعنی معتبرترین عامل‌های نوع دوم بر عامل اول" عامل شفافیت" با بار عاملی ۰/۹۳ است.

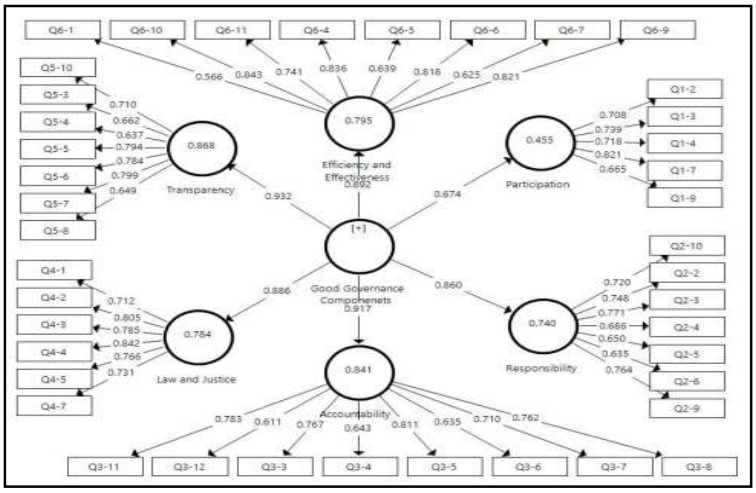

شکل ۲: آزمون مدل مفهومی اولیه پژوهش و ضرایب بارهای عاملی گویه‌ها و ضرایب مسیر

(ضریب مسیر: ضریب رگرسیون استاندارد متغیر علت با متغیر معلول در معادله رگرسیون خطی است و مبین اثر مستقیم متغیر علت بر متغیر معلول است.

بار عاملی: مقدار عددی است که میزان شدت رابطه میان یک متغیر پنهان و متغیر آشکار مربوطه را طی فرآیند تحلیل مسیر مشخص می‌کند.

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱)

تعیین مؤثرترین عوامل حکمرانی خوب موثر بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع

براساس خروجی نرم‌افزار PLS نتایج ذیل مقادیر بارهای عاملی را نشان داد. براساس نتایج جدول ۴ از آنجا که مقادیر بارهای عاملی تمامی گویه‌های انتخاب شده برای مؤلفه‌های مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانون محوری و عدالت، شفافیت و کارآیی و اثربخشی بالاتر از ۰/۵ بوده (اگر بار عاملی کمتر از ۰/۳ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف‌نظر می‌شود. بار عاملی بین ۰/۳ تا ۰/۶ قابل قبول است و اگر بزرگتر از ۰/۶ باشد خیلی مطلوب است) و با توجه به این موضوع که مقادیر آمارهٔ t نیز برای این گویه ها بالاتر از حد استاندارد (۱/۹۶ و ۲/۵۷) می‌توان نتیجه گرفت همهٔ نشانگرهای تعریف شده برای مؤلفه‌ها مناسب بوده‌اند. همچنین با توجه به این‌که شاخص پایایی ترکیبی (CR) برای همهٔ مولفه‌ها بالاتر از ۰/۷ و مقادیر میانگین واریانس استخراج شده (AVE) بالاتر از ۰/۵ است،

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

تفکیک مولفه‌ها نیز به‌درستی انجام شده و مدل از روایی واگرا و همگرایی خوبی نیز برخوردار بوده است؛ بنابراین بخش اندازه گیری مدل از کیفیت لازم برخوردار است.

جدول ۴: روایی و پایایی مدل اندازه گیری مؤلفه‌های حکمرانی خوب موثر بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع

مولفه	گویه / متغیر	نماد	بار عاملی	مقدار t	PC	AVE	CR
مشارکت	رعایت تقویم چرایی توسط بهره‌برداران	Q1-2	۰/۷۰۸	۹/۰۴۴	۰/۶۷۴	۰/۵۳۶	۰/۸۵۲
	انطباق روش‌های کاشت و اجرای سیستم‌های چرایی با نظرات کارشناسان	Q1-3	۰/۷۳۹	۹/۸۴۷			
	میزان پذیرش انتخاب نوع بذر و روش کاشت کارشناسان توسط بهره‌برداران	Q1-4	۰/۷۱۸	۱۰/۲۶۲			
	همکاری در کنترل شدت چرا بعد از اجرای پروژه‌ها	Q1-7	۰/۸۲۱	۱۷/۲۲۹			
	تاثیر پروژه‌های اصلاحی و احیائی بر افزایش اعتماد و مشارکت بهره‌برداران	Q1-9	۰/۶۶۵	۷/۷۵۵			
پاسخگویی	پاسخگویی مدیران و کارشناسان نسبت به نتایج پروژه‌ها	Q2-2	۰/۷۴۸	۱۲/۳۶۴	۰/۸۶	۰/۵۰۸	۰/۸۷۸
	تطابق اجرای پروژه‌ها با دستورالعمل های سازمان	Q2-3	۰/۷۷۱	۱۲/۳۶۸			
	سهولت ملاقات بهره‌برداران با ناظران و عوامل اجرایی	Q2-4	۰/۶۸۶	۱۰/۱۱۳			
	جوابگو بودن مدیران اجرایی در خصوص نیازهای اقتصادی و اجتماعی دامداران	Q2-5	۰/۶۵۰	۷/۱۲۵			
	میزان تسلط ناظرین بر روند اجرای پروژه‌ها	Q2-6	۰/۶۳۵	۶/۸۶۸			
	مدیریت زمان و هزینه ها توسط کارشناسان	Q2-9	۰/۷۶۴	۱۳/۵۵۴			
	میزان تاثیر ارائه اطلاعات توسط کارشناسان بر حل و فصل چالش های مرتعداری	Q2-10	۰/۷۲۰	۱۱/۳۴			
مسئولیت‌پذیری	میزان موفقیت در هدفگذاری صحیح و منظم سازمان در جهت کاهش هزینه‌ها	Q3-3	۰/۷۶۷	۱۳/۷۷۴	۰/۹۱۷	۰/۵۱۷	۰/۸۹۴
	میزان پذیرش نتایج پروژه‌ها توسط عوامل اجرایی	Q3-4	۰/۶۴۳	۷/۴۳۹			
	میزان مسئولیت‌پذیری عوامل اجرایی در جلب مشارکت بهره‌برداران	Q3-5	۰/۸۱۱	۱۶/۴۸۷			
	میزان پذیرش نتایج پروژه‌ها توسط ناظرین	Q3-6	۰/۶۳۵	۷/۲۵۶			
	میزان نظارت مستمر توسط ناظرین بعد از اجرای پروژه‌ها	Q3-7	۰/۷۱۰	۱۰/۶۱۱			
	میزان دقت در برنامه ریزی چرایی توسط مدیران و نیروهای اجرایی	Q3-8	۰/۷۶۲	۱۴/۱۵۳			
	میزان مسئولیت‌پذیری کارشناسان در رفع مشکلات بهره‌برداران	Q3-11	۰/۷۸۳	۱۹/۱۳۹			
	میزان تاثیر جدیت کارشناسان در ایجاد روحیه مسئولیت‌پذیری در بین بهره‌برداران	Q3-12	۰/۶۱۱	۵/۷۲۰			
قانون محوری و عدالت	پایبندی کارشناسان به اجرای دقیق قوانین مرتعی	Q4-1	۰/۷۱۲	۱۰/۲۶۰	۰/۸۸۶	۰/۶	۰/۹
	توجه به معیشت خانوار دامداران در هدفگذاری‌ها	Q4-2	۰/۸۰۵	۱۶/۸۷۱			
	توجه به منزلت و ساختار اجتماعی بهره‌برداران	Q4-3	۰/۷۸۵	۱۴/۳۶۵			
	توجه به امنیت شغلی دامداران	Q4-4	۰/۸۴۲	۲۱/۰۷۴			
	اعتبار بخشی پروژه‌ها به هویت قانونی بهره‌برداران	Q4-5	۰/۷۶۶	۱۲/۲۹۷			
	جامع و شفاف بودن قوانین اجرا شده در رابطه با تامین حقوق بهره‌برداران	Q4-7	۰/۷۳۱	۱۲/۸۲۸			
شفافیت	تاثیر اجرای پروژه‌ها در توانمندسازی بهره‌برداران	Q5-3	۰/۶۶۲	۷/۵۱۹	۰/۹۳۲	۰/۵۲۲	۰/۸۸۳
	تاثیر اجرای پروژه‌ها بر اقناع بهره‌برداران	Q5-4	۰/۶۳۷	۷/۳۵۱			
	شفافیت در عملکرد اجرایی پروژه‌ها	Q5-5	۰/۷۹۴	۱۸/۳۴۳			
	شفافیت و وضوح انتخاب کارشناسان اجرایی پروژه‌ها	Q5-6	۰/۷۸۴	۱۲/۲۰۶			
	قابلیت کارشناسان اجرایی در توازن بین مدیریت بالادستی و نیازهای بهره‌برداران	Q5-7	۰/۷۹۹	۲۱/۴۴۳			
	شفاف و وضوح اعتبارات و هزینه های اجرای پروژه‌ها	Q5-8	۰/۶۴۹	۶/۱۲۲			
	هم سویی اقدامات و شیوه های اجرایی با دیدگاه بهره‌برداران	Q5-10	۰/۷۱۰	۹/۷۳۷			
کارآیی و اثربخشی	استفاده از نیروی انسانی ماهر جهت اجرای پروژه‌ها	Q6-1	۰/۵۶۶	۵/۵۰۴	۰/۸۹۲	۰/۵۵۳	۰/۹۰۶
	تداوم اثرات مثبت اجرای پروژه‌ها	Q6-4	۰/۸۳۶	۲۸/۶۷۴			
	علاقه بهره‌برداران به تدام اجرای پروژه‌ها	Q6-5	۰/۶۳۹	۷/۶۷۷			
	بهبود وضعیت اقتصادی نسبت به ۴ یا ۵ سال قبل از اجرای پروژه‌ها	Q6-6	۰/۸۱۸	۲۰/۷۴۸			
	تناسب و هماهنگی اعتبارات با نتایج اجرای پروژه‌ها	Q6-7	۰/۶۲۵	۶/۲			
	نقش سازمان منابع طبیعی در تنوع درآمدی مهارت افزایی بهره‌برداران	Q6-9	۰/۸۲۱	۱۷/۹۴۱			
	عملکرد سازمان منابع طبیعی در بستر سازی تعاملی و استفاده چندمنظوره از مراتع	Q6-10	۰/۸۴۳	۲۳/۲۴۸			
	مورد قبول بودن عملکرد ناظرین توسط بهره‌برداران	Q6-11	۰/۷۴۱	۱۲/۲۳۷			

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

نتایج شکل (۲) در مورد ضریب تبیین (R^2) نشان داد که به‌ترتیب ۴۵/۵ درصد واریانس متغیر وابسته پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع توسط مولفه مشارکت، ۷۴ درصد توسط مولفه پاسخگویی، ۷۸/۴ درصد توسط مولفه قانون‌محوری و عدالت، ۸۴/۱ درصد توسط مولفه مسئولیت‌پذیری، ۸۶/۸ درصد توسط مولفه شفافیت و ۷۹/۵ درصد نیز توسط مولفه کارآیی و اثربخشی تبیین شده است.

براساس ضرایب مسیر حاصل از شکل (۲)، از میان مؤلفه‌های مختلف اثرگذار بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، در حال حاضر مولفه شفافیت (با ضریب مسیر ۰/۹۳۲) مؤثرترین است. در میان این عوامل و براساس بارهای عاملی، آنچه باید در اولویت قرار گیرد، به‌ترتیب عبارت‌اند از: قابلیت کارشناسان اجرایی در توازن بین مدیریت بالادستی و نیازهای بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۹۹)، شفافیت در عملکرد اجرایی پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۷۹۴)، شفافیت و وضوح انتخاب کارشناسان اجرایی پروژه‌ها (با بارعاملی ۰/۷۸۴)، هم‌سویی اقدامات و شیوه‌های اجرایی با دیدگاه بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۱)، تاثیر اجرای پروژه‌ها در توانمندسازی بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۶۶۲)، شفاف و وضوح اعتبارات و هزینه‌های اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۶۴۹) و تاثیر اجرای پروژه‌ها بر اقناع بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۶۳۷). سایر گویه‌ها تاثیر معنی‌داری بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع ندارند.

پس از عوامل شفافیت، این عوامل مسئولیت‌پذیری هستند که بیشترین تأثیر را بر موفقیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع دارند (با ضریب مسیر ۰/۹۱۷). به‌طورکلی و براساس نتایج این تحقیق، از میان گویه‌های مسئولیت‌پذیری به‌ترتیب میزان مسئولیت‌پذیری عوامل اجرایی در جلب مشارکت بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۸۱۱)، میزان مسئولیت‌پذیری کارشناسان در رفع مشکلات بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۸۳)، میزان موفقیت در هدفگذاری صحیح و منظم سازمان در جهت کاهش هزینه‌ها (با بار عاملی ۰/۷۶۷)، میزان دقت در برنامه‌ریزی چرایی توسط مدیران و نیروهای اجرایی (با بار عاملی ۰/۷۶۲)، میزان نظارت مستمر توسط ناظرین بعد از اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۷۱۰)، میزان پذیرش نتایج پروژه‌ها توسط عوامل اجرایی (با بار عاملی ۰/۶۴۳)، میزان پذیرش نتایج پروژه‌ها توسط ناظرین (با بار عاملی ۰/۶۳۵) و میزان تاثیر جدیت کارشناسان در ایجاد روحیه مسئولیت‌پذیری در بین بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۶۱۱) سازوکارهای موفقیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع هستند و سایر عوامل تأثیر معنی داری ندارند.

مولفه کارآیی و اثربخشی (با ضریب مسیر ۰/۸۹۲) سومین گروه از سازوکارهای پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع هستند. از میان این گویه‌های این مولفه نیز هشت عامل؛ عملکرد سازمان منابع طبیعی در بستر سازی تعاملی و استفاده چندمنظوره از مراتع (با بار عاملی ۰/۸۴۳)، تداوم اثرات مثبت اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۸۳۶)، نقش سازمان منابع طبیعی در تنوع درآمدی مهارت افزایی بهره‌برداران با اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۸۲۱)، بهبود وضعیت اقتصادی نسبت به ۴ یا ۵ سال قبل از اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۸۱۸)، مورد قبول بودن عملکرد ناظرین توسط بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۴۱)، علاقه بهره‌برداران به تدام اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۶۳۹)، تناسب و هماهنگی اعتبارات با نتایج اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۶۲۵) و استفاده از نیروی انسانی ماهر جهت اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۵۶۶) مؤثرترین عوامل هستند. عوامل قانون محوری و عدالت، پاسخگویی و مشارکت هریک به‌ترتیب با ضرایب مسیر ۰/۸۸۶، ۰/۸۶۰ و ۰/۶۷۴ عوامل بعدی تأثیرگذار بر پروژه‌های احیایی و مدیریتی مراتع بوده اند. در میان عوامل قانون محوری و عدالت به‌ترتیب ۶ عامل توجه به امنیت شغلی دامداران (با بار عاملی ۰/۸۴۲)، توجه به معیشت خانوار دامداران در هدفگذاری‌ها (با بار عاملی ۰/۸۰۵)، توجه به منزلت و ساختار اجتماعی بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۸۵)، اعتبار بخشی پروژه‌ها به هویت قانونی بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۶۶)، جامع و شفاف بودن قوانین اجرا شده در رابطه با تامین حقوق بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۳۱) و در نهایت پایبندی کارشناسان به اجرای دقیق قوانین مرتعی (با بار عاملی ۰/۷۱۲) مؤثرترین عوامل بوده اند. حال آنکه از منظر پاسخگویی مؤثرترین عوامل

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

عبارت بوده اند از هفت عامل: تطابق اجرای پروژه‌ها با دستورالعمل‌های سازمان (با بار عاملی ۰/۷۷۱)، مدیریت زمان و هزینه‌ها توسط کارشناسان (با بار عاملی ۰/۷۶۴)، پاسخگویی مدیران و کارشناسان نسبت به نتایج پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۷۴۸)، میزان تاثیر ارائه اطلاعات توسط کارشناسان بر حل و فصل چالش‌های مرتعداری (با بار عاملی ۰/۷۲۰)، سهولت ملاقات بهره‌برداران با ناظران و عوامل اجرایی (با بار عاملی ۰/۶۸۶)، جوابگو بودن مدیران اجرایی در خصوص نیازهای اقتصادی و اجتماعی دامداران (با بار عاملی ۰/۶۵۰) و میزان تسلط ناظرین بر روند اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۶۳۵). در این تحقیق مولفه مشارکت، کمترین اثر را در بین مولفه‌های حکمرانی خوب بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع دارد. در بین عوامل کم‌اثرترین مولفه (مشارکت)، پنج عامل اثرگذاری بیشتری نسبت به سایرین داشته که به‌ترتیب بار عاملی تعلق گرفته شامل، همکاری در کنترل شدت چرا بعد از اجرای پروژه‌ها (با بار عاملی ۰/۸۲۱)، انطباق روش‌های کاشت و اجرای سیستم‌های چرایی با نظرات کارشناسان (با بار عاملی ۰/۷۳۹)، میزان پذیرش انتخاب نوع بذر و روش کاشت کارشناسان توسط بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۱۸)، رعایت تقویم چرایی توسط بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۷۰۸) و تاثیر پروژه‌های اصلاحی و احیائی بر افزایش اعتماد و مشارکت بهره‌برداران (با بار عاملی ۰/۶۶۵) است.

بحث و نتیجه گیری

مطالعه حاضر به بررسی شاخص‌های موثر بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع در قالب رویکرد حکمرانی خوب پرداخته است تا بتواند برنامه‌ها، اقدامات و چشم‌انداز آینده مراتع را در سطح کشور با توجه به شاخص‌های حکمرانی خوب هدف‌گذاری کند. نتایج اولیه تحقیق نشان داد، توسعه پایدار مراتع با شدت‌های متخلف از شاخص‌های حکمرانی خوب تاثیر می‌پذیرد که با نتایج مشابه خود همخوانی دارد (۱۰). اگر چه از نظر کارشناسان مورد مطالعه، عوامل پاسخگویی در بین عوامل دیگر، بالاترین اولویت را در اثرگذاری بر پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع دارند، اما این عوامل شفافیت هستند که بیشترین تاثیر را در موفقیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع دارند. در نتیجه آنچه که باید مورد توجه سیاست‌گزاران و برنامه‌ریزان قرار بگیرد، شفافیت است که این بخش از نتایج با نتایج تحقیقات مشابه (۲۵) مطابقت دارد. از جمله سازوکارهای شفافیت می‌توان به قابلیت کارشناسان اجرایی در توازن بین مدیریت بالادستی و نیازهای بهره‌برداران، شفافیت در عملکرد اجرایی پروژه‌ها و شفافیت و وضوح انتخاب کارشناسان اجرایی پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع اشاره نمود. پیگیری دستمزدهای کارگران شاغل در پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، برنامه‌ریزی دقیق مکانی و زمانی پیشرفت پروژه‌ها جهت دستیابی به کارآیی و اثربخشی مناسب، سازماندهی، هدایت و کنترل زمان و هزینه پروژه‌ها، توانایی همکاری با افراد و گروه‌های مختلف کاری، به قابلیت‌ها و تجارب کارشناسان اجرایی و ناظرین برمی‌گردد که این موضوع در پژوهش مرادی و همکاران (۲۰۲۱) تطابق و هماهنگی دارد (۲۲).

پس از سازوکارهای شفافیت، این عوامل مسئولیت‌پذیری هستند که هم از نظر اهمیت و هم از نظر تاثیرگذاری باید در اولویت توجه قرار گیرند و در این خصوص با نتایج کردوانی و همکاران (۲۰۱۸) و رضایی لری و همکاران (۲۰۲۲) که مسئولیت‌پذیری را مهم‌ترین عامل در تحقق حکمرانی خوب قلمداد کردند، مطابقت دارد. از جمله سازوکارهای مهم در این زمینه می‌توان به مواردی همچون میزان مسئولیت‌پذیری عوامل اجرایی در جلب مشارکت بهره‌برداران در اجرای درست سیستم‌های چرایی، میزان مسئولیت‌پذیری کارشناسان در رفع مشکلات بهره‌برداران، میزان موفقیت در هدفگذاری صحیح و منظم سازمان در جهت کاهش هزینه‌ها و میزان دقت در برنامه‌ریزی چرایی توسط مدیران و نیروهای اجرایی بعنوان موثرترین سازوکارهای مدیریت و احیاء صحیح عرصه‌های مرتعی اشاره کرد.

تحلیل نتایج حاصل از سازوکارهای کارآیی و اثربخشی نشان داد عملکرد سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری در تبدیل اقتصاد نهاده‌محور (تولید علوفه) در مراتع به اقتصاد بهره محور، شاکله اصلی بسترسازی تعاملی در استفاده چندمنظوره از مراتع است که بایستی از یک انتخاب به یک

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

ضرورت تبدیل گردد. با اندازه‌گیری کارآیی و اثربخشی در پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، می‌توان آثار آن را بهتر ارزیابی نموده و باعث عملکرد بهتر سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری گردید. با توجه به نتایج حاصل از تحلیل‌های آماری به‌دست آمده، ترکیب کارآیی و اثربخشی در پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع منجر به بهره‌وری بالا خواهد شد، به طوری‌که می‌توان اظهار داشت تداوم اثرات مثبت اجرای پروژه‌های احیایی و مدیریت مراتع در گرو کارآیی (انجام صحیح کارها و تکنیک‌های کاشت و مرتعداری) و اثربخشی (انجام کارها و تکنیک‌های صحیح کاشت و مرتعداری) است که نتایج این بخش با نتایج دیگر تحقیقات (۳۰) تطابق دارد.

همچنین نتایج نشان داد، توسعه فیزیکی منابع و نهاده‌ها در اکوسیستم‌های مرتعی تا حدی با اجرای عملیات احیائی و مدیریتی مراتع امکان‌پذیر بوده ولیکن با توجه به سطح وسیع، محدودیت‌های اعتباری و چالش‌های اجتماعی بین بهره‌برداران و دست اندرکاران، این موضوع با مشکل روبروست که با نتایج مظهری و خاکسار آستانه (۲۰۰۹) مطابقت دارد. تقویت شبکه‌های اجتماعی، اقتصادی و حقوقی در استفاده‌های چندمنظوره مرتع نظیر زنبورداری، گیاهان دارویی و صنعتی، پرورش ماکیان و ماهی، طبیعت گردی و ... می‌تواند باعث توانمندسازی و مشارکت بهره‌برداران در تمام مراحل برنامه‌ریزی، نظارت و اجرا شده و در نتیجه افزایش بهره‌وری پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع را به‌همراه آورد که نتایج این بخش با نتایج رستگار و همکاران (۲۰۱۸) که اثربخشی طرح‌های مرتعداری را منوط به شناسایی و بهره‌برداری از استفاده‌ها و پتانسیل‌های چندمنظوره مراتع نسبت داده‌اند، مطابقت دارد (۲۹).

از طرفی امنیت شغلی بهره‌برداران مرتعی، به‌دلیل مخاطره بالا در سرمایه‌گذاری‌های مربوط به دامداری، در درجه اول در گرو عواملی نظیر شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های هر سامان عرفی، اعطای وام و تسهیلات کم‌بهره در کنار آموزش‌های لازم به بهره‌برداران و افزایش انگیزه و تمایل در بهره‌برداری صحیح از مراتع می‌باشد که در نهایت این امر منجر به تعهد شغلی دامداران شده و باعث خواهد شد بهره‌برداران به این نگرش و باور که عاملی امنیت شغلی آن‌ها را تهدید نخواهد کرد، برسند. از طرفی پایداری معیشت خانوارها در هدفگذاری‌های مربوط به احیاء و مدیریت مراتع، بیشتر ناشی از سطح عملیات اجرایی بوده و در حقیقت به تخصیص مناسب بودجه بستگی دارد که با نتایج دیگر تحقیقات مطابقت دارد (۲۲ و ۹).

در بخش پاسخگویی اتخاذ سازوکارهایی نظیر تطابق اجرای پروژه‌ها با دستورالعمل‌های سازمان، مدیریت زمان و هزینه‌ها توسط کارشناسان و پاسخگویی مدیران و کارشناسان نسبت به نتایج پروژه‌ها می‌تواند در تقویت آگاهی اجتماعی و مبانی مردم و ارباب رجوع (بهره‌برداران)، قرار دادن شرایط و صلاحیت برای کسب پست کارشناسان و ناظرین پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، تقویت شناخت آگاهی و مبانی نیروی انسانی در نظام انسانی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کمک کند. طبق نتایج به دست آمده می‌توان اذعان داشت، پاسخگویی موجب اقناع و اقناع موجب همراهی می‌شود و اگر نگرش پاسخگویی در بخش‌های مختلف حکمرانی مراتع وجود داشته باشد، موجب قبول مسئولیت و تصحیح اشتباهات، رشد و ارتقاء تولید علوفه پس از اجرای پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، افزایش اعتماد عمومی و انگیزه سرمایه‌گذاری در مراتع می‌گردد که نتایج این بخش با دیگر تحقیقات مشابهت دارد (۲۸). میزان پاسخگویی شاخصی است که حکمرانی در چارچوب اجرای تصمیمات، دستورالعمل‌ها، برنامه‌ها و سیاست‌گذاری چه با مشارکت بهره‌برداران چه بدون مشارکت آن‌ها، نتایج به دست آمده در عرصه اقدام و اجرا پاسخگو می‌شود. کارشناسان بخش اداره مراتع در سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری ماهیتاً به عنوان قوه مجریه حکمرانی مراتع در وزارت جهاد کشاورزی، غالباً در قوانین و مقررات روش‌های اداری و اجرایی (نظارت عالیه بر برنامه‌های احیائی و مدیریتی مراتع) محدودیت و معذوریت داشته و دارای بوروکراسی انعطاف‌پذیری در رابطه با تطابق اجرای پروژه‌ها با دستورالعمل‌ها و نشریات معتبر احیاء و مدیریت مراتع هستند. به طوری‌که در اجرای پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، تطابق روش کاشت بذور با اصول

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

درست آن به‌دلیل کم بازده بودن طرح‌های احیائی و مدیریتی مراتع برای عوامل اجرایی، به طور جدی نیازمند شناخت دقیق منطقه و علم و آگاهی کامل توسط ناظرین بوده و همراه کردن بهره‌برداران در گرو آگاهی دادن آن‌ها در مورد اثرات مفید اجرای پروژه‌هاست.

نتایج حاصله از تحقیق مورد نظر نشان داد، مشارکت بهره‌برداران در مدیریت مراتع موجب پایداری، خلاقیت و کسب نتیجه مطلوب‌تر می‌شود و خلاء تسهیلگری درست ناظران با جوامع محلی و عوامل اجرایی، در رعایت سیستم‌های چرایی و روش‌های کاشت نمایان می‌گردد. مشارکت بهره‌برداران در پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع خلاقیت ایجاد می‌کند و میزان تاثیرگذاری، رای، نظر، ارائه پیشنهاد بهره‌برداران در قوانین، مقررات، لوایح، سیاست‌گذاری، اقدامات اجرایی و سیاست‌های روزمره حکمرانی است که دامنه شمول آن‌ها شرایط کمی و کیفی بهره‌برداری از مراتع را متأثر می‌کند که این موضوع در پژوهش‌های کریمی و شریف‌زاده (۲۰۱۷) و فرج اللهی و قاسمی آریان (۲۰۲۱) حکایت دارد.

آنچه مسلم است و نتایج نشان می‌دهد، فرهنگ جریان اطلاعات با ایجاد شفافیت در سیاست‌ها و عملکردهای سازمان منابع طبیعی قابل دسترسی است. از طرفی می‌توان اذعان داشت، وجود اطلاعات شفاف، دقیق و به موقع در سیاستگذاری صحیح مراتع باعث تصویب قوانین و اقدامات نوآورانه مناسب و سازگار با شرایط منطقه، جلب مشارکت ذینفعان و به طور کلی، ایجاد یک چرخه حکمرانی مناسب و موثر خواهد شد. مردم و نهادهای اجتماعی باید از روند اداره امور مراتع کشور و قوانین و اطلاعات موجود آگاهی داشته باشند و توسعه مشارکت مردمی در امر پاسخ‌خواهی و نظارت بر دستگاه‌های دولتی، وجود واحد مستقل برای بررسی و گزارش موارد فساد و برداشتن عوامل آیین نامه‌ای و اداری موجد رشوه‌خواری باید سرلوحه برنامه‌ریزی‌های قرار گرفته و با بکارگیری روش‌های مناسب هم به اهداف اقتصادی خود دست یابند و هم آسیب‌های زیست محیطی را به حداقل برسانند که با حکمرانی خوب در بخش مراتع می‌توان به آن دست یافت. عوامل زیادی بر تخریب مراتع و کیفیت آن تأثیرگذارند که در این میان، حکمرانی خوب به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر متغیرهای احیاء و مدیریت مراتع مورد توجه تصمیم‌گیرندگان اقتصادی و سیاسی قرار گرفته است. میانگین شاخص‌های حکمرانی خوب تأثیر مستقیم و معناداری بر کیفیت پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع دارد و بهبود این شاخص‌ها تأثیر مثبتی بر عملکرد مراتع دارد و کشورهای در حال توسعه می‌توانند به توسعه پایدار همراه با حفظ مراتع دست پیدا کنند. این در حالی است که شاخص عملکردی محیط زیست کشور ما (رتبه ۶۷ در سال ۲۰۲۰) نشان از وضعیت ضعیف شاخص‌های محیط زیستی می‌دهد که نشانگر ضرورت توجه کافی به مسائل حوزه مراتع که یکی از مهم‌ترین جنبه‌های توسعه پایدار است، است. اگرچه هزینه تغییر در سیستم حکمرانی فعلی منابع طبیعی کشور زیاد است اما به طور طبیعی هزینه‌های طولانی مدت تخریب منابع طبیعی برای کشور بسیار بیشتر است. باید خاطر نشان کرد در صورتی که سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری نتواند امنیت شغلی بهره‌برداران را در تصمیمات مربوط به مدیریت مراتع لحاظ کند، کنترل شدت چرا، رعایت زمان ورود و خروج دام و .... باتوجه به عدم توانمندسازی جوامع محلی در خطر قرار خواهد گرفت. درک ذهنی و تغییر در نگرش بهره‌برداران در صورتی‌که همراه با توجه واقعی دست اندرکاران به معیشت زندگی بهره‌برداران باشد، مدیریت مطلوب مراتع را به همراه خواهد داشت. بنابراین پیشنهاد می‌گردد یا باید با احتساب هزینه‌های اجرای پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع و ارزش‌گذاری اقتصادی و استفاده چندمنظوره از مراتع، هزینه مدیریت پایدار مراتع را پرداخت نمود و یا باید منتظر پیامدهای مدیریت ناپایدار مراتع کشور بود. از این رو تصمیم گیرندگان حوزه سیاستگذاری باید بدانند که ایران به لحاظ وضعیت مراتع وضعیت حساسی دارد و اگر اقدامات جدی و مؤثری درحوزه حکمرانی مراتع صورت نگیرد، باید انتظار مشکلات بزرگ‌تری را در کشور داشت. پیشنهاد و راهکار اساسی جهت احیاء و مدیریت مراتع کشور را باید متوجه این نکته ساخت که تحقق حکمرانی خوب در مراتع شرایطی را فراهم می‌کند که سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری، شرکت‌های مشاور، بهره‌برداران مراتع، پیمانکاران و سایر نهادهای دخیل در فرآیند سیاستگذاری مدیریت، توسعه و

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

احیای مراتع احساس مسئولیت کنند و راهکارهایی را در جهت کاهش تخریب مراتع ارائه دهند که در این مسیر می‌توان ابتدا با بهبود کیفیت زندگی بهره‌برداران و در ادامه با مردمی‌سازی حکمرانی در جهت کاهش تخریب و ارتقاء کیفیت مراتع قدم برداشت. در طرح‌های کشاورزی، با توجه به بازدهی سریعتر آنان، تعیین میزان نهاده (بذر، کود، آب، نیروی انسانی، فناوری و ...) و ستاده (محصول) برای هر سال جهت برآورد میزان بهره‌وری به راحتی قابل استخراج و اندازه‌گیری است؛ اما در طرح‌های مربوط به حفاظت، احیا، توسعه و بهره‌برداری عرصه‌های طبیعی به‌عنوان مهم‌ترین هدف پروژه‌های مدیریت منابع طبیعی کشور، بازدهی طرح‌ها نیازمند زمان بیشتری است و خروجی‌ها به‌آسانی قابل تشخیص و اندازه‌گیری نیست. نتیجه اینکه ملاک کارشناسان امر در تدوین قانون افزایش بهره‌وری، مبتنی بر سطح و فعالیت یا همان کارایی بوده است و از طرف دیگر در دهه‌های اخیر جمعیت کارشناسان سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری به نصف کاهش یافته و افزایش بهره‌وری پروژه‌های مرتعی در درجه اول به توانایی و قابلیت فنی کارشناسان، شفافیت در عملکرد اجرایی پروژه‌ها و مشارکت جوامع محلی وابسته است. میزان شفافیت کیفیتی است که اگر حکمرانی به هر دلیل و با هدف و با هر منظور و ناگزیر یا به اختیار، تصمیم به اتخاذ سیاستی متفاوت یا برنامه‌ای که از قبل اعلام نشده است، می‌گیرد، این تصمیم را قبل از اقدام و اجرا با بهره‌برداران که این تصمیم به آن‌ها مربوط می‌شود باید در میان گذاشت. بدون شک دامنه شمول شفافیت به کلیه امور جاری تسری می‌یابد و نافی آن نخواهد بود. در انتها وقتی حکمرانی در مجموعه فرآیندهای چندگانه (مجریه، قانون‌گذار و قضایی) تعهد برنامه‌ای برای بهره‌برداران مرتعی ایجاد می‌کند، برای تحقق آن تعهد می‌بایست مشارکت بهره‌برداران، شفافیت در اجرا، بهره وری در عملکرد و مسئولیت‌پذیری در آنچه که انجام داده است را در فرآیندی چندسویه در متن تعهد پیش‌بینی و ملحوظ نماید. اولویت‌بندی مراحل کاری، صحت‌سنجی هزینه پروژه، مستندسازی درست، تدوین اصولی گزارش پیشرفت پروژه، ایجاد نظام ارتباطی مناسب جهت بررسی هر مرحله پروژه و در نهایت هوشمندسازی با ارائه برنامه‌های نرم‌افزاری مدیریت پروژه، سازوکارهای جدیدی است که در رابطه با پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع، الزامی است. ایجاد نردبان پاسخگویی در فرآیند اجرایی پروژه‌های احیائی و مدیریتی مراتع شامل الف) پذیرش واقعیت حال حاضر مراتع، ب) پذیرش مسئولیت توسط تمام عوامل دخیل، ج) پیدا کردن راه‌حل درست جهت مدیریت مرتع و د) اجرای راه‌حل درست مرتعداری، در حل و فصل بسیاری از مشکلات بهره‌برداری از مراتع موثر خواهد بود.

References

1. Ahmadi, H., 2020. Tehran University news site. https://news.ut.ac.ir/fa/news/.۱۴۶۴۳
2. Athari, Z., Gh. Pezeshki, E. Abassi & A.H. Alibaygi, 2016. Explaining a Model for Integrated Watershed Management in Iran. Quarterly of Geographical Planning Space, 6(20): 209-226. (In persian)
3. Balali, H., T. Sarami foroshani & R. Movahedi, 2021. Evaluation of governance indicators of underground water resources in the agricultural sector of Iran: application of governance framework of Economic Cooperation and Development Organization in Hamadan Bahar Plain. Journal of Economic Research and Agricultural Development of Iran, 52-2(3): 594-615. (In persian)
4. Behzad, T., 2023. Interview with young Journalists club. Director General of the Range Affairs Office of the Natural Resources and Watershed Organization, February 7, news code 8357733.
5. Ebrahim pour, H. & F. Aliki, 2016. Examining the role of good governance in the efficiency of governments. International Conference of Management Elites. Shahid Beheshti University, 18p. (In persian)
6. Farajollahi, A. & A. Ghasemi Arian, 2021. Economic and social factors affecting the participation of users in the implementation of rangeland management projects in Bijar city. The first international conference and the 8th national conference on rangeland of Iran, Mashhad. https://civilica.com/doc/1390695. (In persian)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

7. Farajollahi, A. & N. Hemati, 2022. Analysis and recognition of social economic effects of grazing projects (case study: semi-arid region of Bijar city). Journal of Rangeland, 16(2): 427-440. (In persian)
8. Falayi, M., J. Gambiza & M. Schoon, 2022. The ghost of environmental history: Analysing the evolving governance of communal rangeland resources in Machubeni, South Africa. People and Nature, 4: 866–878.
9. Forouzeh, M.R. & Z. Mirdeilami, 2023. Factors Affecting the Non-acceptance of Multiple-use Projects from the Viewpoints of Rangeland Utilizers. Journal of Rangeland, 4(16): 666-681. (In persian)
10. Hajimirza, H., R. Shakeri Bostanabad, 2020. Investigating the effect of good governance quality on agricultural sector growth. Journal of Agricultural Economics Research, 12(4):145-170. (In persian)
11. Hair, J. F., C. M. Ringle & M. Sarstedt, 2013. Partial least squares structural equation modeling: Rigorous applications, better results and higher acceptance. Journal of Long Range Planning, 46(1-2):1–12.
12. Hair, J. F., C. L. Hollingsworth, A. B. Randolph & A. Y. L. Chong, 2017. An updated and expanded assessment of PLS-SEM in information systems research. Industrial Management & Data Systems, 117(3): 442–458.
13. Hair, J. F., W. C. Black, B. J. Babin & R. E. Anderson, 2018. Multivariate data analysis (8thed.). Mason: Cengage.
14. Hair, J. F., J.J. RisherSarstedt & C.M. Ringle, 2019. When to use and how to report the results of PLS-SEM. European Business Review, 31(1): 2–24.
15. Hooman, H.A., 2014. Modeling structural equations using LISREL software, Tehran, samat, 340p.
16. Hoseini nasab, M., H. Barani & Gh. Dianati tilaki, 2011. Investigating the relationship between the type of rangeland ownership and the utilization status (with emphasis on summer rangeland in Arak city). Iranian Journal of Range and Desert Research, 17(1): 166-179. (In persian)
17. Kardovani, P., H. Karimi & M. Mahdavi, 2018. Good rural governance to manage agricultural water resources (case study of villages in Ghochan city). Journal of Geography, 9(1): 7-15. (In persian)
18. Kalantari, M., 2016. Statistics and research methods. Publication of communications, 160P. (In persian)
19. Karlan, D., D.L. Coppock, L. Crowley, S.L. Durham, D. Groves, J.C. Jamison, B.E. Norton & R.D. Ramsey, 2022. Community-based rangeland management in Namibia improves resource governance but not environmental and economic outcomes. Communications Earth& Environment 3:32 | https://doi.org/10.1038/s43247-022-00361-5 | www.nature.com/commsenv.
20. Karimi, G. & M. Sharifzadeh, 2017. Explaining the effective factors on the participation of users in the implementation of rangeland projects Study case of Goltepe district, Saqez city. Iranian Journal of Range and Desert Research, 24(1): 238-248. (In persian)
21. Khlili, V., J. Mahmoudi, SH. Gholami & M. Nazari, 2014. Effective factors on the participation of users in the implementation of grazing projects (a case study of Yalaghi rangeland in the Vaz-Rood area). Journal of Natural Ecosystems of Iran, 5: 105-113. (In persian)
22. Mahdavi, S.Kh., M. Yousefian, M.R. Shahraki & R. Ourmarz, 2022. An analysis of rangeland beneficiaries' perceptions of participatory governance in rangelands (Case study: rangelands of Aq Qala city, Golestan province). Journal of Rangeland and watershed Management, 75(4): 573-590. (In persian)
23. Mazhari, M. & H. Khaksar Astane, 2009. Investigating the effect of the implementation of grazing projects on the efficiency of Rengeland (Case study of Razavi Khorasan Province). Journal of Economics and Agricultural Development, 23(2): 12-20. (In persian)
24. Moradi, M. & B. Lalezari, 2021. The role of competent governance in improving the quality of the urban environment (case example: Bojnord city), 13th National Conference on Geography and Environment, Shirvan city. https://civilica.com/doc/1430136. (In persian)
25. Motamedi, G. & A. Sheyday Karkaj, 2018. The need to pay attention to effective criteria and indicators in the location of management and biological operation of rangeland improvement (case study: mountain rangeland of Hinduvan, Khoi city, West Azerbaijan). Journal of Rangeland. 12(3): 354-369. (In persian)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]

26. Payste, M., M. Kolahi & H. Omranian Khorasani, 2020. Criteria and Indicators; Requirement for Cognition, Applying and Evaluating Good Governance in Natural Resources. Journal of Water and Sustainable Development, 7(1):13-22. (In persian)
27. Pétursdóttir. P., 2020. Governing land use and restoration: The long-term progress of environmental and agricultural policies on sustainable rangeland management and restoration in Iceland. Doctoral Thesis, Faculty of Environmental and Forest Sciences Agricultural University of Iceland, 56 p.
28. Rahimi, Gh. & Gh. Imanpour, 2018. Examining the role of accountability and its impact on sustainable development management. Journal of New Research Approaches in Management and Accounting, 4: 115-123. (In persian)
29. Rastegar, Sh., H. Ahmadigatab, Gh. Heydari & S.M. Mojaverian, 2018. Analyzing the effectiveness of rangeland management projects on rangeland production and livelihood of users (case study: Sajjarod watershed rangelands - Mazandaran province). Journal of Rangeland, 12(2): 196-209. (In persian)
30. Rezaei lori, Gh., S. Salajeghe, SH. Madahian & A. Nikpour, 2022. Designing a good governance model for sustainable development with an innovative actions approach. Journal of Innovation Management in Defense Organizations, 5(15): 35-58. (In persian)
31. Shemshadian, A., M. Azimi, H. Yegane & M. Daneshi, 2021. Evaluation and effectiveness of the current management efficiency in winter rangelands (case study: Eastern rangelands of Golestan province), the first international conference and the eighth national conference of Iran's rangelands, Mashhad. https://civilica.com/doc/1390619. (In persian)
32. Tenenhaus, M. A., Tenenhaus & P.J.F. Groenen, 2017. Regularized Generalized Canonical Correlation Analysis: A Framework for Sequential Multiblock Component Methods. Journal of Psychometrika, 82(3). DOI:10.1007/s11336-017-9573-x.
33. Wetzels, M., G. Odekerken-Schroder & C. van Oppen, 2009. Using PLS path modeling for assessing hierarchical construct models: guidelines and empirical illustration. MIS Quarterly, 33(1):177-195.
34. Wirngo Mairomi, H. & J. Ndzifon Kimengsi, 2021. Governance dynamics in rangelands: An evaluation of the applicability of Ostrom's principles in the Western Highlands of Cameroon. Scientific African, 12p.
35. Zarei, B. & M.A. Kiani, 2022. Comparative analysis of the role of non-governmental organizations and local governments in realizing good governance of natural resources. Journal of Rangeland and Watershed Management, 75(2): 245-262. (In persian)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2025-07-04]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1402.17.3.8.1]